

Dankbaarheid. Wat is het?

Psalm 110: 1 Een psalm voor het dankoffer (NBV 2004)

Psalm 110: 1 Een psalm bij het loffer (NBG 51).

Psalm 100: 1 een lofpsalm (HSV 2010)

Psalm 145: 10 Al Uw werken zullen U loven, HEERE; Uw gunstelingen zullen U danken. (HSV 2010)

Ongeveer 12 jaar geleden was een wetenschapper een promotieonderzoek gestart naar het begrip "dankbaarheid" in de moderne Nederlandse literatuur. Zij onderzocht boeken van recente Nederlandse auteurs en probeerde te ontdekken welke rol *dankbaarheid* daarin speelde. Tot haar verbazing kwam ze er al snel achter dat het begrip in geen van de boeken voor kwam en dus geen enkele rol speelde. Uiteindelijk is zij maar aan een heel ander onderzoek begonnen.

Wat is de reden dat dankbaarheid niet voorkomt in de boeken van de Nederlandse schrijvers van de laatste tijd? Hoe is dat te verklaren? En als de Nederlandse schrijvers ook een weerspiegeling vormen van onze maatschappij, zou je dan de conclusie kunnen trekken dat dankbaarheid ook nauwelijks meer een rol speelt in ons land? Dankbaarheid, wat is het?

Een antwoord kunnen we vinden wanneer we onderzoeken welke rol dankbaarheid in de Bijbel speelt. Dan valt op dat het woord 'danken' weinig voorkomt in de Bijbel. Sterker nog, er is eigenlijk geen woord dat alleen "danken" betekent. We komen het wel af en toe tegen in onze Nederlandse vertaling (zie boven), maar dat is slechts een vertaling van twee Hebreeuwse woorden uit het Oude Testament die eigenlijk "loven", en "zegenen" betekenen. Heel soms worden die woorden vertaald met "danken" en daarom vinden we het woord 'danken' af en toe terug in onze Nederlandse Bijbel. In Psalm 145: 10 staat er bijvoorbeeld: *Uw gunstelingen zullen U danken*. Letterlijk staat er echter: *Uw gunstelingen zullen uw naam zegenen* (zo is het in andere vertalingen vertaald). In de vertaling boven staat dat al uw werken u zullen *loven*, maar in bijvoorbeeld de Willibrord vertaling is het vertaald als: "En wat U gemaakt hebt is U *dankbaar*, HEER". Nog een voorbeeld. Vers 1 van de bekende Psalm 100 wordt vertaald als "een psalm voor een *dankoffer*", "een psalm voor bij het *loffer*", of simpelweg "een *lofpsalm*". Je ziet dus weer dat danken en loven door elkaar wordt gebruikt.

Danken in de Bijbel blijkt altijd verbonden te zijn met God en is ten diepste *aanbidding*: een loven van God. Overal waar bijvoorbeeld opgeroepen wordt in de Bijbel om God te loven en te prijzen, zou je dat kunnen vertalen als een oproep om God te danken. Dankbaarheid is dus eigenlijk een vorm van aanbidding van een God die goed (genadig) voor ons is geweest. In andere talen is dat verband veel beter zichtbaar.

Inhoud

Meditatie 169

Dr. M. Dubbelman, Giessenburg

Jezus niet verloochen en in het klaslokaal (III, slot) 170

A.B. Goedhart, Leerbroek

Tofet en Molek 172

Over het offeren van kinderen en abortus (I)

Dr. R. Fernhout, Daarle

Overleven 174

Alessandro D'Avenia

Een woord van dr. H.F. Kohlbrugge

Wie God kent, weet niets dan goeds van Hem te vermelden

Dankbaarheid is in het Engels en het Frans *gratitude*. In het Spaans zeggen ze *gracias* als ze je willen bedanken. Het komt allemaal van het Latijnse *gratus* wat genade betekent. Het verwijst direct naar de genade van God. Ons Nederlandse woord *danken* komt van het woord "gedenken". Het verwijst naar het gedenken van de goedheid van iemand. Danken is dus eigenlijk de goedheid (genade) van iemand gedenken/herinneren en bij wie is er meer goedheid en genade dan bij God?

Inmiddels leven we in een land waar steeds minder aan de goedheid en genade van God gedacht wordt. Het heeft tot gevolg dat de dankbaarheid verdwijnt. Natuurlijk zijn we elkaar als mensen nog wel dankbaar, maar er is geen overkoepelende dankbaarheid meer naar onze schepper. Als mensen steeds minder in God geloven, valt de bron van de dankbaarheid

weg. Dat is de reden dat het begrip dankbaarheid niet meer terug te vinden is in de moderne literatuur. Bij de meeste moderne schrijvers speelt God immers geen rol in hun boeken en daarmee valt er niemand meer te eren en te danken. Het besef van genade verdwijnt en waar dankbaarheid gaat ontbreken, komt ontevredenheid en mopperen snel opzetten.

De eerste woensdag van november is in de kerk gereserveerd als vaste dankdag. We zetten een dag apart om God te eren en God te danken. Een goed middel tegen ontevredenheid. Hij heeft ons gemaakt. Hij zorgt voor ons. Hij is genadig voor ons. Er zijn genoeg redenen om Hem te eren en te danken: er bij stil te staan en te bedenken dat Hij goed is.

M. Dubbelman, Giessenburg

Jezus niet verloochenen in het klaslokaal (III, slot)

Volksgerechtshof

Als we het over het *Volksgerechtshof* hebben, is het nuttig om een ogenblik te letten op de belangrijke vraag: 'Hoe werd er recht gesproken in het Derde Rijk?' Daar was geen rechtspraak van een rechtsstaat, maar van een geweldstaat. Het 'recht' werd geschreven volgens de principes van ideologisch fanatisme en praktische onverdraagzaamheid. De taak van het hoogste rechtscollege, het *Volksgerechtshof*, was om de tegenstanders van het nazisme te vernietigen. Door haar werden vooral zaken behandeld van hoog- en landverraad. Justitie was een machtsinstrument van de staat geworden. Er was geen scheiding van machten met een onafhankelijke rechtspraak. Veel rechters waren willoze werktuigen van het naziregime. De leidraad voor

de nazi rechtsopvatting was de totale ondergeschiktheid van de rechtspraak aan de politieke inzichten van de Führer en zijn levensbeschouwing van bloed en bodem. In oktober 1942 gaf dr. Thierack, minister van justitie, als richtlijn voor de rechtspraak: 'De rechter is de beschermer van de waarde van het volk(ras) en de vernietiger van wat onwaardig is.' Sinds dit jaar steeg het aantal door het *Volksgerechtshof* uitgesproken doodvonnissen sterk. Dit kwam mede door de benoeming van de fanatieke politicus dr. R. Freisler. Tijdens het proces tegen graaf Von Moltke, die hij in januari 1945 ter dood veroordeelde, sprak Freisler deze belangrijke woorden: 'Christendom en nazisme zijn onverenigbaar. Maar één ding hebben zij gemeenschappelijk. Beiden eisen de gehele mens.'

Op 23 november 1944 mocht de godvrezende en onbuigzame protestant Maus zich na het voorlezen van de aanklachten anderhalf uur verdedigen. In ontmoedig vertrouwen op God deed hij zijn verhaal. Een advocaat stond hem niet ter beschikking, getuigen waren niet opgeroepen. Na zijn verdediging las de rechter van kamer zes van het *Volksgerechtshof* het vonnis voor. Maus werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van twee jaar met in achtning van een half jaar voorarrest. Het hoofdargument in het vonnis was zijn uitleg van de Bijbel over vijandsliefde. Daardoor belemmerde hij de politieke ontwikkeling van leerlingen, bevorderde hij defaitisme en verzwakte hij de weerstand van het Duitse volk.

De rechter oordeelde dat de Bijbel alleen wat had

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Drs. L.J. Geluk, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

ISSN nummer: 2542-7725

Abonnementprijs: € 30,50 per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. NL72INGB0000 8871 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of Bankrekeningnr. NL95RAB00348 9696 19 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: Langeveld grafische afwerking BV, Zoetermeer

te zeggen over het zielenheil van mensen, voor het verdere mensenleven had dit Boek geen betekenis. Over deze rechtszaak berichtte Maus in een laatste brief: 'Alles draait om Jezus' Woord om vijanden lief te hebben. Andere punten van beschuldiging doen niet mee in de veroordeling. De rechter kent mijn stukken niet goed en zegt dat ik ben verstrikt geraakt ben in godsdienstige overdrijving. Hierdoor zou ik een verkeerde invloed hebben op kinderen en de vijand begunstigen.'

Dodentransport

Tijdens de jaarwisseling kreeg de fam. Maus bericht, dat hun oudste zoon Gerhard tijdens een verkenningsvlucht was neergeschoten door de geallieerden in België. Dit gebeurde in de Ardennen. Vader George kwam het niet te weten. Hij hoopte dat het rijk van Hitler zou instorten en dat gaf hem moed om vol te houden. Zijn lichaam was verzwakt door verschillende hartaanvallen en oedeem. Daarbij was hij sterk vermagerd door weinig en slecht eten. Zijn gezondheid liet veel te wensen over. Op 7 februari 1945 moest hij zich klaarmaken voor transport naar concentratiekamp Dachau in Zuid-Duitsland. Vanwege geallieerde bombardementen besloot men een deel van de Berlijnse gevangenen, waaronder velen die enigermate te maken hadden met de aanslag van 20 juli 1944, te verplaatsen. Eerst vervoerde men de honderden slecht geklede gevangenen als sardientjes in een afgesloten ruim van een schip over de Elbe. Vervolgens werden allen tijdens bittere kou overgeladen in een geblindeerde trein met goederenwagens (60-65 per wagon). Niemand bekommerde zich om de zieken onder hen, hoe ernstig ze er ook aan toe waren. Maus stierf op de avond van 15 februari om tien uur. Toen de trein stopte bij station Hochstadt aan de Main(Beieren) werd zijn lijk uit de wagon gedragen en op het perron in de sneeuw gelegd. Later schreef een medegevangene over die barre treinreis aan de weduwe Maus: 'Niemand van de begeleidende bewakers zorgde voor de zieken. Medicijnen mochten niet worden gegeven en er was geen water. Nadat uw man in de sneeuw was gelegd, wilde ik nog het 'Onze Vader' bidden, maar een soldaat verhinderde dat door zijn geweer om mij te richten.'

Begraven

Vijf dagen lag het dode lichaam van Maus in de sneeuw, voordat het naar een ziekenhuis werd gebracht. Daar werd officieel zijn overlijden vastgesteld. Op 22 februari kreeg weduwe Maus dit korte bericht: 'Echtgenoot gestorven. Direct komen.' Een

katholieke priester wilde hem niet begraven, een dominee was niet in de buurt, daarom begroef een koster Maus. De overledene had men een gestreept gevangenispak aangedaan. Voorlopig begroef men hem aan de rand van het rooms-katholieke kerkhof. Hierna bad de koster het 'Onze Vader'.

Op 6 juli 1960 werden de stoffelijke resten van George Maus herbegraven op het ereveld van het oorlogsmonument KZ-Flossenburg (Beieren). Op dit ereveld ligt ook Dietrich Bonhoeffer begraven.

Uitleiding

Na de oorlog zijn twee oud-leerlingen van Maus geïnterviewd.

Interview 1: 'Veel leerlingen in onze meisjesklas waren lid van het *Jungvolk*, een voorfase van de *Hitlerjugend*. Om die reden had onze klas een antichristelijke houding. En daarom was Maus niet populair. Ik vond hem niet pedagogisch. Alle meisjes waren overtuigd van de 'Endsieg' Zij vereerden de Führer. Maus was een eenvoudige, vrome man. Maar zijn begrip 'vijandsliefde' kwam bij ons niet over. Het is zijn eigen schuld dat hij werd gearresteerd en stierf. Hij kon zich niet aanpassen. Nu ik los ben van propaganda kan ik vrij denken. Het zaad door Maus gestrooid is nu pas bij mij opgekomen.'

Interview 2: 'Maus was een christen die zijn geloof zo serieus nam, dat hij zonder aarzelen het kruis wilde dragen. Gods kracht werd in zijn zwakheid volbracht.

Voor een atheïst was hij een mens die niet toeliet, dat men zijn innerlijke vrijheid afnam. Gewetensvrijheid achtte hij heel hoog. Opvallend is dat het gezin Maus nooit iemand van hun tegenstanders/verklidders heeft aangeklaagd.'

Het geestelijke testament dat Maus naliet, was niet alleen wat hij geloofde en beleed, maar dat hij zijn geloof onderstreepte met de daad. Zijn levensdevies bleef geen theorie. Als het nodig was, gaf hij tegenover anderen rekenschap van de hoop die in hem was. Zijn grootste zorg was om zijn Heiland niet te verloochenen. Dat kon voor een ander 'onvoorzichtig gedrag' lijken. Maus vond het gevaarlijker om zijn Heiland te verloochenen, dan om zijn geloof voor de machtigen van deze wereld te belijden met het risico uit zijn beroep, vrijheid en leven te worden gestoten. Hij was bereid om zijn vaderland te verdedigen, maar niet het naziregime. Zijn leerlingen in Wuppertal gaven hem de bijnaam Perikles, omdat hij nationaal-democratisch dacht.

De synode van de evangelische kerk in Rijnland riep in 1946 een stichting in het leven om behoeftige theologen te helpen. Die stichting kreeg de naam van

twee bloedgetuigen: Paul Schneider-George Maus.’

In de pastorie van Bottenburg, Maus’ geboortehuis, is een muurschildering aangebracht die St. George en de draak afbeeldt. Ook zijn geboorte- en sterfdatum staan vermeld. In Idar-Oberstein is een straat naar hem genoemd en een gedenksteen aangebracht voor het huis waar hij heeft gewoond.

Maus wordt op 15 februari op het Göttenbach-Gymnasium in Idar-Oberstein regelmatig herdacht. Docent Maus wordt dan als een voorbeeld voor zijn leerlingen aangeprezen, omdat hij de deugden: waarheid, oprechtheid, gerechtigheid en godsdienstige opvoeding voorleefde.

Een spreker in 2015 zei: ‘Hij hield de waarden hoog die nu voor ons gymnasium gelden, namelijk: verdraagzaamheid, acceptatie van ieders individualiteit, respect voor andermans eigendom, zedelijke moed en solidariteit met de gemeenschap. We willen

onze leerlingen weerbaar maken tegen racisme, xenofobie, islamisering en rechts-extremisme.’

Ten slotte. We mogen niet vergeten dat het juist op de kleine dingen in het leven van iedere dag aankomt, of we christen zijn of niet. Immers, daar is het gevaar om Jezus te verloochenen het grootst. De Christusgetuige Maus was geen bekende persoonlijkheid in kerk of politiek, maar hij is een man geweest die alle dagen God wilde dienen. Op grond van zijn eenvoudige oprechtheid en trouw aan Schrift en belijdenis, zelfs voor onvolwassenen, geldt ook voor hem het Woord uit Openbaring 3:8b (in de Luthervertaling): ‘U hebt een kleine kracht en hebt Mijn woord bewaard en hebt Mijn naam niet verloochend.’

Is George Maus ook voor ons een voorbeeld tot navolging?

A.B. Goedhart, Leerbroek

Tofet en Molek

Over het offeren van kinderen en abortus (I)

Tijdens een rondreis door Sardinië bezochten mijn vrouw en ik de ruïnes van steden die daar ooit door de Feniciërs en de Puniërs zijn gebouwd.¹ Bij deze ruïnes bevonden zich omheinde ruimtes die, tot mijn verbazing, de naam ‘tofet’ droegen. Die naam herinnerde ik me nog van een werkstuk dat ik als student heb gemaakt over een gedeelte van de profetieën van Jeremia. Daarin is ‘tofet’ de naam voor de plaats in het dal Ben-Hinnom, iets bezuiden Jeruzalem, waar kinderen werden geofferd. Hoe was deze naam terechtgekomen op Sardinië, bij Feniciërs en Puniërs?

Het blijkt dat geleerden in het begin van de vorige eeuw, eerst bij de puinhopen van Carthago, en later ook elders, zulke omheinde ruimten ontdekten met urnen in soms ontstellende aantallen die de resten van gecremeerde kinderen bevatten. Op grond van vermeldingen bij Griekse en Romeinse schrijvers concludeerden zij dat het ging om geofferde kinderen en daarom werd door deze geleerden aan zulke plaatsen de aan het Oude Testament ontleende naam ‘tofet’ gegeven. Dit alles heb ik pas later ontdekt, maar een gids bij één van de ruïnes op Sardinië vertelde reeds dat deze tofets vroeger beschouwd werden als begraafplaatsen voor geofferde kinderen. Moderne geleerden echter, aldus de gids, betwijfelen of men werkelijk op zo’n grote schaal kinderen heeft geofferd en zij vermoeden dat het ging om kinderen die vóór of vlak na de geboorte een natuurlijke dood gestorven waren. De argumenten van deze latere geleerden ondersteunen

een gevoel dat bij veel moderne mensen leeft. Men kan zich nauwelijks voorstellen dat volken van enig cultureel niveau als de Feniciërs en de Puniërs zich schuldig zouden hebben gemaakt aan zulke gruwelijke praktijken en dan nog in zulk een omvang.

Het is niet aan mij om deze zaak te beoordelen, maar wel vroeg ik me af of in onze huidige cultuur niet hetzelfde plaatsvindt, maar dan minder aanstootgevend of, om het op z’n Engels te zeggen, ‘cleaner’. Wij doden jonge kinderen vóór de geboorte. Hierbij denk ik, uiteraard, aan de praktijk van de abortus, nader de abortus provocatus, de (kunstmatig) veroorzaakte miskraam, zoals deze in onze samenleving is ingeburgerd.²

Wat de Feniciërs en Puniërs betreft kan ondertussen niet ontkend worden dat zij behoorden tot de groep van volken die in het Oude Testament ‘Kanaänieten’ worden genoemd, van wie uitdrukkelijk staat vermeld dat zij het kinderoffer in praktijk brachten. Het is het dieptepunt geweest van de afval van Israël van de Here, dat Israël dit gebruik heeft overgenomen. Kinderen werden geslacht en op de tofet verbrand. Het woord ‘tofet’ betekent ‘oven’, waarbij de klinkers van het Hebreeuwse woord vervangen zijn door de ‘o’ en de ‘ë’ van het woord ‘bosjèt’, ‘schande’, met de bedoeling dat de lezers in plaats van de echte naam het woord ‘bosjèt’ zouden uitspreken. Hiermee brachten degenen die in een ver verleden de tekst van de

Hebreeuwse Bijbel verzorgd hebben, hun afschuw voor deze praktijk tot uiting.

De god aan wie de offers werd gebracht heet Molek, in onze vertalingen 'Moloch'.³ De naam is een variant van het Hebreeuwse woord 'mèlèk', 'koning', en betekent dus zoiets als 'heerser'. Maar ook in dit geval zijn de klinkers weer vervangen door 'o' en de 'è' van 'bosjèl'. Deze Molek is een god van de onderwereld, waarin alle leven wordt verzwoegen, maar waaruit, zo meende men, ook het nieuwe leven weer opkomt. De jonge kinderen werden aan hem geofferd om onheil af te wenden en voorspoed te verzekeren. Dit geschiedde in het oude Israël, maar je kunt, in het vervolg van de gedachte die bij mij opkwam met betrekking tot de kinderoffers van de Feniciërs en Puniërs, je afvragen of er wellicht ook in onze samenleving een Molek rondwaart die het doden van kinderen, maar dan vóór de geboorte, legitimeert.

Het recht op leven ontzegd

Voorstanders van abortus zullen waarschijnlijk elke overeenkomst met het kinderoffer verontwaardigd van de hand wijzen. Immers bij het kinderoffer wordt een levend mensje gedood en dat is in flagrante strijd met het recht op leven dat aan ieder mens toekomt.⁴ Bij abortus echter wordt slechts een klompje cellen verwijderd. Nu zijn inderdaad embryo en foetus klompjes cellen, maar deze klompjes vormen wel het begin van een levend mens. En, als je dat wilt ontkennen, wanneer vindt dan de omslag plaats van 'klompje cellen' naar 'mens'? Ons Wetboek van Strafrecht verbiedt 'het doden van een vrucht die naar redelijkerwijs verwacht mag worden in staat is buiten het moederlichaam in leven te blijven' (art. 82a). In de praktijk wordt dit laatste gesteld op vier-en-twintig weken. Is dat dan het moment dat een 'klomp cellen' ineens een mens is geworden? Dit is toch niet vol te houden. Kortom, dit argument is dwaasheid. Subtieler, maar even onhoudbaar, is de argumentatie van Heleen Dupuis.⁵ De ongeborene is volgens Dupuis nog geen levend mens, maar 'potentieel leven' en dat is heel iets anders. Een potentiële misdadiger is, aldus Dupuis, toch ook niet strafbaar. Maar kun je dan uit het feit dat je een potentiële misdadiger niet mag straffen, afleiden dat je een potentieel mens mag doden? Ze voert nog een reden aan waarom abortus geoorloofd zou zijn: Gesteld dat aan een foetus dezelfde rechten zouden toekomen als aan een levend mens mag die foetus dan deze rechten realiseren via het lichaam van een ongewenst zwangere vrouw? Dit is wel een heel wonderlijke redenering. De foetus wordt de boosdoener die het lichaam van zijn moeder zou misbruiken.

We mogen concluderen dat de redeneringen die aan moeten tonen dat een ongeborene binnen de eerste maanden van zijn bestaan nog geen recht op leven heeft, op z'n zachtst gezegd, niet erg overtuigend zijn. Je krijgt de indruk dat de argumenten er met de haren bijgesleept zijn om maar aannemelijk te maken dat abortus geen schending is van de mensenrechten.

Het taboe

Het klinkt wat boud, maar misschien mag je zeggen dat ook de voorstanders van abortus wel degelijk beseffen dat in hun opvattingen het een en ander wringt. Ik denk aan een lezing van de rechtsfilosoof Andreas Kinneging.⁶ Kinneging is ervaringsdeskundige, want hij is ooit zelf lid geweest en zelfs voorzitter van het bestuur van een abortuskliniek. Hij kreeg echter moeite met zijn geweten toen hij zelf kinderen kreeg en is nu van mening dat abortus '...niets anders is dan legale moord'. Ondertussen moet hij eerlijk bekennen dat de stem van zijn geweten al eerder had geklonken, maar hij wilde er destijds niet naar luisteren. En dat is volgens hem bij velen het geval die betrokken zijn bij abortus. Ze hebben een bezwaard geweten, omdat ze wel beseffen, dat ze bezig zijn met iets dat moreel niet deugt.

Dit bezwaarde geweten brengt met zich mee, zo vervolg ik zelf het betoog van Kinneging, dat er rondom de praktijk van de abortus een taboesfeer hangt. Het woord 'doden' mag niet gebruikt worden, laat staan, uiteraard, 'moord'. Hoever dit kan gaan, laat het voorbeeld zien van de Belgische filosoof Stéphane Mercier. Hij was docent aan katholieke Universiteit van Leuven en wilde, begin 2017, een college geven, waarin hij beargumenteerde dat je niet kunt ontkomen aan de conclusie dat abortus moord is. De inhoud van dit college had hij van tevoren in een paper vastgelegd.⁷ De paper raakte in handen van een feministische actiegroep die een enorme rel ontkende, met als gevolg dat Mercier als docent werd geschorst.

Deze schorsing is des te merkwaardiger omdat het hier gaat om een katholieke universiteit, in het bestuur waarvan ook de Belgische bisschoppenconferentie vertegenwoordigd is. En de rooms-katholieke kerk is toch een verklaard tegenstander van abortus. Desondanks heeft Mercier geen enkele steun ontvangen van de bisschoppenconferentie. Men vond dat hij de zaken te zeer bij naam had genoemd en daardoor wellicht mensen die na rijp beraad tot abortus hadden besloten, gekwetst zou kunnen hebben. Je weet niet wat je leest. Mercier zelf verklaart in een interview dat de universiteit bewust geen helder standpunt inzake abortus

in wilde nemen en de voorkeur gaf aan een nevelsluier.⁸ De Belgische bisschoppenconferentie heeft hierin blijkbaar de universiteit niet willen afvallen. Op een vraag van de interviewer bevestigt Mercier dat hij overigens zonder dit te bewust te beogen, kennelijk een taboe heeft doorbroken. Dat werd dus niet geaccepteerd.

Het geval 'Mercier' is wellicht wat extreem, maar schetst naar mijn mening wel een klimaat dat al jarenlang in onze westerse samenleving heerst. Abortus dienen we als een feitelijk gegeven te aanvaarden zonder ook maar de suggestie te willen wekken dat we te maken hebben met het doden, zo niet het vermoorden van ongeboren kinderen. Ondertussen worden er volgens de gegevens van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) wereldwijd jaarlijks tussen de 40 en 50 miljoen kinderen geaborteerd. Dat is elk jaar ongeveer evenveel doden als er gevallen zijn in de tweede wereld oorlog. Het is huiveringwekkend. De Italiaanse schrijver, Antonio Socci, spreekt van 'genocide' en wel 'gecensureerde genocide', want je mag het niet zo noemen.⁹

R. Fernhout, Daarle

Noten

1. 'Puniers' is de Romeinse naam voor de Feniciërs die zich in Noord-Afrika hadden gevestigd en de stad Carthago bouwden. Van daar uit bevoeren ze het hele gebied van

Middellandse Zee en stichtten her en der nederzettingen.

2. De vergelijking tussen kinderoffers en abortus is overigens ook door anderen aan de orde is gesteld, onder wie Andrew White in zijn artikel: 'Abortion and the Ancient Practice of Child Sacrifice', *Journal of Biblical Ethics in Medicine*, 1, 2, 27-42.
3. Men heeft wel betwijfeld of Molek een persoonlijk god was, maar dit is wel degelijk het geval geweest, zie de Excursus bij Lev. 2:20 van John E. Hartley, in zijn Commentaar op Leviticus, *Word Biblical Commentary*, Vol. 4.
4. Zie art. 3 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.
5. In het *Nederlands Dagblad* van 8 januari 2016 in reactie op de opvatting van haar partijgenoot Charlotte Lockefeer, over wie beneden meer.
6. Uitgesproken tijdens een bijeenkomst van de *Vereniging ter Bescherming van het Ongeboren Kind*, in verkorte versie opgenomen in het *Nederlands Dagblad* van 10 juni 2015 onder de titel: Abortusdebat moet gaan over de vraag: Hoe belangrijk is vrijheid.
7. Deze paper is op internet te vinden onder: <https://eclj.org/abortion/eu/cours-de-philosophie-sur-l'avortement-par-stephane-mercier-ucl>
8. <http://reinformation.tv/interview-stephane-mercier-licencie-universite-catholique-belge-ucl-argumentaire-avortement-smits-68352-2/>
9. Socci, *Il genocidio censurato.; Aborto: un miliardo di vittime innocenti*, Casale Monferrato (AL), Piemonte, 2006

Overleven'

Ze noemen het 'choking game': een koord om de hals dat wordt aangetrokken zodat je bijna sterft door verstikking. De bedoeling is dat je buiten jezelf treedt. Dat wordt veroorzaakt door een bepaald zuurstofgehalte dat plotseling naar je hersenen vloeit. Een kind van veertien is kortgeleden in Italië op die manier aan zijn levenseinde gekomen.

Een ander stortte zich van een dak van een winkelcentrum, omdat hij de perfecte *selfie* wilde maken. Hij was nog maar vijftien.

Zomaar enkele recente feiten van een kroniek die te maken heeft met jonge mensen, die, om het leven te proeven, op jacht gaan naar explosieve gevoelsuitbarstingen, naar adrenaline-stoten, die voortkomen uit de instinctieve drang om te willen overleven. Waarom zoeken ze het leven, terwijl ze de dood riskeren? Kunnen ze het leven niet proeven door in contact te komen met het leven zelf? Bestaat er een mogelijkheid om de adrenaline en de onveilige *survival* te vervangen door 'werkelijk te overleven'. Is het mogelijk zo te leven dat

je leven rijk is door zingeving en stabiliteit?

Om hierop een antwoord te vinden is het nodig een ander woord weer wat op te poetsen, een woord waarvan de betekenis zo goed als helemaal verloren is gegaan. Ik doel op het woord 'passie'. 'Passie' is gedevalueerd tot 'sensatie' of 'emotie'. Zo is het woord tot verlamms toe onschadelijk gemaakt. Een eeuw geleden voelde Nietzsche al aan dat iets dergelijks zou gebeuren: "We willen allemaal hetzelfde. We hebben een wens voor overdag en een wens voor in de nacht. 'Wij hebben het geluk uitgevonden' zeggen de mensen en ze wrijven zich de ogen uit. Ik heb mensen gekend die hun meest verheven hoop verloren hebben. En vanaf die tijd bespóten zij elke verheven hoop. Zij leven schaamteloos van korte pleziertjes en redden het niet meer om zelfs de minst inspannende taken op zich te nemen. De vleugels van hun geest zijn gebroken en nu kruipen ze over de aarde."

Het woord 'passie' heeft twee betekenissen: het betekent ofwel 'vervoering voor iets of iemand' ofwel 'het vermogen om te *lijden* voor iets of iemand'. Letterlijk betekent passie namelijk ook 'lijden'. Degene die passie heeft voor het onderwijs, aanvaardt graag de moeite van het studeren. Iemand die een passie kent, omarmt en draagt de 'last' van wat hij liefheeft. Daarin bestaat het verschil met louter emotie. Het is zelfs zo dat de zwaarte van de last die je wilt aanvaarden de graadmeter is van je liefde voor iets of iemand.

Vandaag de dag worden wij voortdurend geconfronteerd met verontwaardiging als reactieve emotie. Ze manifesteert zich in woede-uitbarstingen. Wat er soms gebeurt, doet denken aan strobranden die aangestoken worden. Ze worden aangestoken door het neo-tribalisme van het wereldwijde web. Verontwaardiging is de manier bij uitstek geworden om je mening tot uitdrukking te brengen. Agressie biedt een directe bevrediging. Maar je ontwijkt er de inspanning mee die je krijgt als je nadenkt of naar oplossingen zoekt.

Verontwaardiging is de tegenpool van wat je zou kunnen noemen de 'politieke passie'. Als deze voor een probleem staat, beperkt ze zich niet tot oppervlakkige en verengde woede. Zij ziet kans om teleurstellingen om te zetten in overwogen en ook gemeenschappelijke handelingen. Een passie brengt iemand ertoe een uitweg te zoeken, uit te kijken naar een oplossing. Iemand die een passie kent, zoekt niet naar onmiddellijke bevrediging. Een passie opent de weg naar de toekomst, omdat ze een taak voor zich ziet in het hier en nu. Sensatie doet een beroep op onze zenuwen, ze staat op zich. Passie heeft niet alleen te maken met je gevoelens, maar ook met je verstand en je wil. Passie houdt ook rekening met anderen.

Passie komt ertoe te werken, ook als de emoties niet met elkaar overeen lijken te komen. Dat is omdat er iets boven de emoties uitgaat, iets dat over de emoties regeert. Ik zou het het principe van de inspiratie willen noemen. Dat is niet hetzelfde als het principe van plezier. Een moeder staat 's nachts op om haar kind te troosten, niet omdat ze er plezier aan beleeft, maar omdat zij van het kind houdt. Ik schrijf elke dag, niet alleen als ik me geïnspireerd voel om het te doen. Een gepassioneerde iemand is vastbesloten, geïnspireerd, actief, geconcentreerd. Iemand die zich door emoties laat leiden, is daarentegen instabiel, onzeker. Hij reageert alleen maar en is vaak luidruchtig. De eerste leeft de dingen, de tweede ondergaat ze. Baudelaire zei dat inspiratie de zuster is van het dagelijkse werk, ik voeg eraan toe dat inspiratie is als de zoon van de passie.

Vandaag de dag werkt het consumentisme in de

hand dat men open staat voor onophoudelijk beleefde sensaties. 'Sensationeel!', roept men. Tegelijk staat men passief tegenover echt belangrijke dingen. Belangrijke dingen moeten het veld ruimen voor dingen die verpakt zijn in het papier van zogenaamde urgentie.

In de jaren vijftig deden Olds en Milner, twee neurologen, een proef naar afhankelijkheid. Ze implanteerden in de hersenen van enkele mollen elektroden. De mollen konden die activeren met een hefboom die in hun kooi was neergezet. De elektrische stimulators die bij aanraking ontstond, bracht aangename gevoelens teweeg in de zenuwbanen. Dit bracht de dieren ertoe om de hefboom 7000 keer per uur te activeren, totdat zij het belangrijkste vergaten: eten, drinken. De wetenschappers moesten de mollen loslaten om ze te redden. De afhankelijkheid van het object dat plezier gaf, bracht hen ertoe zich ermee te versmelten tot ze dood zouden gaan. Er was geen ruimte meer om op onderzoek uit te gaan. Passie daarentegen wordt groter doordat er een lege ruimte is die men creatief moet vullen. In deze ruimte groeit de wens iets te doen.

De voortdurende bevrediging van de sensatie, het gebod van het consumentisme betekent het graf voor de passie. Dat vormt een bedreiging, vooral voor de jongeren. Aan de ene kant geven we hen in alles hun zin. Vervolgens verplichten we hen om aan sport te doen, een instrument te bespelen, een boek te lezen, in de hoop dat daaruit een passie voortvloeit. Wanneer we echter willen dat ze ergens een passie voor krijgen, moeten we beseffen dat het krijgen daarvan een gevolg is van een opvoeding die hen de zin van het leven laat zien. Waarom is het de moeite waard om zich in te spannen? Wat geeft het hele leven zin, wat inspireert? Alleen een opvoeding die voorziet in deze behoefte, kan creatieve passies uitlokken. Het is geen toeval dat het werkwoord scheppen en groeien in het Italiaans dezelfde wortel hebben: iets nieuws in de wereld brengen, vernieuwt onszelf.

Hyper-bevrediging – jonge mensen zijn vaak liever uit op het beleven van sensatie dan op het cultiveren van passies. Een vergelijking met de plantkunde laat zien dat er tijd nodig is voordat de wortels diep gaan en voordat de levenssappen veranderen in vruchten. De explosieve gevoelens van sensatie zijn alleen maar reacties van onze overlevingsdrang. Verrassing, angst, spanning zijn dingen die het lichaam verplichten tot een directe reactie. Ze laten het bloed snel stromen in die zones die in de stand staan dat je vlucht, aanvalt, jezelf in dingen verliest. Passies daarentegen werken in op die zintuigen die ervoor zorgen dat je efficiënt bent en controle hebt: het bloed vloeit naar de hersenen, de huid en de ledematen. Passie staat er garant voor dat

je op ontdekking gaat, want wanneer je wensen toemenen, kan de werkelijkheid daarop een antwoord geven dat bij die wensen past: de noodzaak scheidt kracht en 'honger maakt vindingrijk', zoals het spreekwoord zegt. Sensatie is oppervlakkig, passie activeert diepere lagen in jezelf of lagen die nog in slapende toestand zijn. Wanneer wij een passie cultiveren, doen we de ervaring op dat het leven wakker wordt, omdat wij putten uit de sappen die zich in de 'diepte' bevinden. Daar wordt het geheim gevonden om de verveling van de elke dag weer terugkerende herhaling van handelingen te overwinnen.

Handelingen die ontspringen aan passie zorgen er niet voor dat we dingen steeds herhalen, maar dat we ze elke keer opnieuw aanpakken. Dat weet iedereen die met passie een instrument bespeelt; elke uitvoering is nieuw. Wie van iemand houdt, weet dat elke streling nieuw is. Dat weet iedereen die graag onderwijs geeft: elke les is nieuw. Wie gepassioneerd is, kiest elke keer opnieuw wat hij doet. Hij begint waar hij was opgehouden en gaat verder. De passie voor de Odyssee zorgt er bijvoorbeeld voor dat ik elke keer opnieuw als ik het boek lees, nieuwe dingen ontdek en ervan geniet.

Als de jonge mensen geen volwassenen vinden die door dagelijkse herhaling gepassioneerd zijn, vat bij hen de overtuiging post dat volwassen worden en het verliezen van je passie identiek zijn. Dan is het beter op jacht te gaan naar snelle sensatie dan dat je passies cultiveert, iets wat moeite kost.

De mens die zogenaamd 'energiek' wil zijn, moet momenten zien te beleven die hem adrenaline verschaffen. Maar omdat hij dat niet tot in het oneindige kan blijven doen, snelt hij af op somberheid: het diepe onbevredigd zijn wordt duidelijk gevoeld in de leegte en in de angst om zich daarvan te bevrijden. De 'gepassioneerde' mens heeft daarentegen een vitale en stabiele diepte. Want zijn handelingen scheppen een bron waaruit hij altijd kan putten. De mens die 'energiek' wil zijn, leeft van dingen die hem raken. Hij ontwikkelt geen persoonlijkheid. Hij is een hartekijn van onsamenhangende emoties. Wie gepassioneerd is, stelt zich open voor een deel van de werkelijkheid. Hij draagt er vrijwillig de last van. Hij weet zijn sentimenten te kanaliseren naar een vermoeiende maar enthousiaste creativiteit. Passies vormen geen tijdverdrijf, ze verlossen van de sleur van de tijd. Zo overleef je. Letterlijk.

Maar hoe breng je zulke passies over op anderen? Het geheim ligt in de verwondering. Verwondering stelt in staat om het harde leven van het automatisme, van de routine te verzachten. Je ontwikkelt bij iemand geen passie voor dingen waar je niet zelf een passie voor hebt. Als een docent niet verwonderd is over wat hij

uitlegt, kan hij bij niemand een vuur aansteken. Dit is vandaag de dag een geweldige uitdaging. Jonge mensen zijn verzadigd door kunstmatige beelden en speciale effecten, die emoties zonder weerga bewerken. Kijk, dat is het bed dat opgemaakt moet worden: de jonge mensen te bevrijden van de kooi waarin zich de hefboom bevindt van de directe bevredigingen, om zo het positieve te ontdekken van 'wat ontbreekt'. Ik zal mijn zoon geen mobieltje geven voordat ik het hem mogelijk gemaakt heb om een passie te ontwikkelen, doordat hij de smaak ondervonden heeft van de wereld te onderzoeken en daar een taak van te maken.

Een van de passies die mijn vader op mij overbracht toen ik op de basisschool zat, was het doe-het-zelfen: wij bouwden en repareerden samen. Het was vermoeiend. Maar daardoor heb ik wel de vreugde ontdekt van dingen uit te vinden die nuttig zijn en van het repareren van mooie dingen die stuk waren. Nu probeer ik dat met woorden te doen, in voordrachten en in boeken, maar alles is begonnen met de schroevendraaier van mijn vader. De passie voor lezen en studeren is in dezelfde jaren begonnen, met de collectie van Topolino, Asterix, Coco Bill, Alan For, die de boekenkasten van mijn broers vulden. Wanneer ouders mij vragen hoe ze hun kinderen zo ver kunnen krijgen dat ze gaan lezen, vraag ik: hoeveel boeken hebt u op het nachtkastje, op de planken, op de wc?

De passie om te vertellen ontstond bij mij door de verhalen, die ik van jongs af aan van mijn grootmoeder hoorde: oorlogsverhalen en avonturen. Hoeveel keer hebt u aan uw kinderen een verhaal verteld, voordat ze een *tablet* ontdekten? In het boek *Het anarchistische hoofd* laat Enzo Soresi als wetenschapper het belang van stelingen zien voor het ontwikkelen van het immuunsysteem. Kinderen die niet gestreeld worden, staan meer bloot aan allerlei aandoeningen. Als dat al voor stelingen opgaat, hoeveel te meer voor passies. Alles hangt ervan af dat degenen die gepassioneerd zijn, dit weten over te dragen aan kinderen, in een sfeer waarin niet de plicht maar de verwondering het creatieve antwoord is op het 'gemis': namelijk aan de wereld te geven wat eraan ontbreekt – dat alles in een sfeer waarin wij de wereld ontdekken, zorg voor haar dragen en er de last van te dragen. De passies die onze jonge mensen bezitten, zijn de maatstaf van de onze.

Alessandro D'Avenia

Noot

- 1 Overgenomen uit *Corriera del Sera*, maandag 1 oktober 2018. D'Avenia schrijft elke maandag een column onder de titel 'Bedden die moeten worden opgemaakt'.